

Teritoryal Düzendeki Devletleşmeye: Heyet Tahrir El-Şam (HTŞ)

Osman TÜRK*

Polis Akademisi

Hakan KIYICI**

Polis Akademisi

Öz

2011 yılında Suriye’de patlak veren toplumsal olayların hem bölgesel hem de küresel etkileri oldu. 1970 yılından günümüze kadar ülkeyi kontrolü altında tutan Esad rejimi, toplumsal tabanda istediği kontrolü ve denetimi sağlamak için antidemokratik ve baskıcı uygulamaları devreye soktu. Bu durum aynı toplumsal tabanda yaşayan ve çok farklı kimliklerin bulunduğu sosyal ortamın Arab Baharı süreciyle birlikte şiddete kanalize olmasında kritik rol oynadı. Kitlesele olaylar kısa sürede şiddet içeren ve aşırı eğilimleri olan grupların uzun süredir beklediği fırsatları sağlamış oldu. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin 2003 Irak operasyonu ile başlayan bölgesel otorite boşluğu, el-Kaide başta olmak üzere çeşitli yerel silahlı aktörler tarafından doldurulmaya çalışıldı. Ayaklanmaların oluşturduğu toplumsal dinamizmi kendi lehine kullanmak isteyen gruplar etkin oldukları bölgelerde ya küresel bir terör grubunun desteğini almaya çalıştı ya da kendine özgü bir strateji geliştirerek öz yönetim yapısını uygulamaya çalıştı. Bu çalışma kapsamında ele alınan Heyet Tahrir el Şam (HTŞ) da bu iki durumu kullanarak kendisine iç savaş ortamında verimli alan bulan yapıların başında gelmektedir. HTŞ hali hazırda uygulamaya çalıştığı stratejisini üç temel ayak üzerine inşa etmektedir. Bunlar: Küresel örgüt bağlantılarından ayrışma, yerelleşme ve devletleşme. İlk iki aşamasını tamamlayan örgüt son aşama için ihtiyaç duymuş olduğu donanımı temin etme sürecindedir.

Anahtar Kelimeler

DAEŞ, el-Kaide, HTŞ, Suriye, Terörizm

* Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, osmanturk.25@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6233-8870

** Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, kiyicihakan@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5655-8060

From Territorial Order to Statehood: Hayat Tahrir al-Sham

Abstract

In 2011, the social unrest that erupted in Syria brought about developments with both regional and global implications in a short period of time. Since 1970, the Assad regime, which has been in control of the country, has implemented antidemocratic and repressive practices in order to ensure the control and supervision it wants in the social base. This situation has played a critical role in channeling the social environment in which many different identities living in the same social base into violence with the Arab Spring process. In a short period of time, mass events provided long-awaited opportunities for groups with violent and extremist tendencies. The regional authority vacuum, which started with the United States of America's (US) operation in Iraq in 2003, was attempted to be filled by various local armed actors, especially al-Qaeda. The groups that wanted to use the social dynamism created by the uprisings in their favour either tried to get the support of a global terrorist group or tried to implement a self-governance structure by developing a unique strategy. HTS, which is analysed within the scope of this study, is one of the structures that have found a fertile field for itself in the civil war environment by using these two situations. HTS is currently building its strategy on three fundamental pillars: distancing itself from global organizational ties, localization, and state-building. Having completed the first two stages, the organization is now in the process of acquiring the necessary resources for the final stage.

Keywords

Terrorism, Syria, al-Qaeda, DAESH, HTS

Extended Abstract

The mass uprisings that began in 2010 and whose effects continue to persist have triggered an extraordinary proliferation of armed actors across the Middle East, playing a pivotal role in these groups' efforts to establish territorial control in the region. From Libya to Lebanon, Syria, Iraq, Yemen, and beyond, numerous paramilitary groups have emerged, directly challenging the state's hegemony over legitimate violence. The rise of these groups signifies more than just a region besieged by civil conflict and insurgencies; it is also a consequence of a shift in the political superstructure. These groups challenge the state's supremacy as a political entity. In the wake of the Arab Spring, the increasing presence of failed states stretching from North Africa to the Middle East has not only destabilized regional security but has also tragically fueled the rise of non-state armed actors. One such group is Hay'at Tahrir al-Sham (HTS), which found fertile ground during the Syrian civil war. HTS was established in January 2017 during the Syrian Civil War through the merger of several radical groups under the leadership of the Al-Nusra Front, which was the Syrian branch of Al-Qaeda. Initially, HTS operated as a radical entity inheriting the legacy of Al-Nusra, but over time, it expanded its control and gained semi-state status by consolidating its influence in Syria's northwestern Idlib province. In order to organize civil governance in the region, HTS established

an administrative mechanism under the name “Salvation Government,” overseeing security and public services. Despite being designated as a terrorist organization internationally, HTS sought to expand its military and political control as part of its state-building process, while simultaneously adopting a more pragmatic stance to gain international legitimacy.

Unlike other transnational radical groups such as Al-Qaeda, HTS endeavored to legitimize itself in the eyes of local populations by presenting itself as an integral part of the Syrian revolution and adopting a more localized focus. Following its military victories over rival opposition groups, HTS initiated the formation of new civil and military administrations to consolidate its power. This strategy involved consulting local communities and encouraging their participation through local elections to enhance its legitimacy and popularity. Such a strategy is seen as necessary for engaging the group with society, preventing further conflict, and permanently reshaping the balance of power in the region. The local governance model established by HTS has been defined as “organizing civilians in the territories under its control for a public purpose” (including promoting civil participation, establishing civil administration, or organizing civilians for significant material gain). HTS’s approach in Syria is regarded as a departure from the Global Jihad Doctrine. This is because HTS declared its independence from Al-Qaeda, which had implemented this doctrine internationally, as articulated by Abdullah Azzam. This declaration formed the first step in HTS’s Syrian strategy.

HTS’s action plan in Syria operates on three main pillars. Firstly, it renounced its bay’ah (allegiance) to Al-Qaeda, thereby declaring its ideological autonomy. Secondly, it distanced itself from Al-Qaeda’s global objectives, diverging from the “far enemy” and “near enemy” strategies, and shifting from the concepts of Ummah and Qawmiyah (community and nation) to the concept of Wataniyyah (territorial nationalism). HTS adopted a Syrian nationalist orientation, distancing itself from global jihadist organizations, and positioning itself as a local actor capable of governance, providing security, and pragmatically engaging with regional and external powers. Lastly, in the northern Syrian region where it maintains military presence, HTS has embarked on a process of state formation. To complete this process, HTS has been constructing certain state apparatuses in northern Syria to solidify its statehood. In essence, HTS is pursuing the following activities to consolidate and legitimize its presence in northern Syria: The establishment of a military structure and a regional security control mechanism., the creation of local courts and an enforcement System, economic activities: Establishing institutions for zakat (alms-giving) and taxation. To conduct these activities on a legitimate basis, HTS has sought to achieve the following: Unity among Syrian insurgents, creation of an effective governance structure and, greater strategic independence from foreign supporters.

HTS has achieved varying degrees of success in each of these objectives. With regard to the first goal, HTS managed to defeat its main rival groups, Ahrar al-Sham and Hurras al-Din, respectively in 2017 and 2020, thereby achieving relative military supremacy in the Idlib province and its surroundings. For the second goal, HTS played a significant role in the establishment and support of the Syrian Salvation Government in November 2017, attaining administrative hegemony over the Idlib region. Additionally, the group has provided social aid services and carried out food distribution projects in areas under its control. To legitimize these activities, HTS established the Syrian Salvation Government.

Giriş

Suriye’de 2011 yılında başlayan halk ayaklanmalarının iç savaşa dönüşmesiyle, devlet dışı silahlı oluşumlar ve onların kurdukları isyancı yönetim yeni bir tartışma zemini ortaya çıkarmıştır. İç savaş ve çatışma koşullarının bölge geneline yayılmasıyla günümüzde Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya’daki militan grupları da bünyesine alan geniş bir yelpaze, Selefilikten tekdirciliğe bir doktrinsel gelenekten beslenerek, kendilerine özgü yönetim modelleriyle varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır (Ahmad, 2016, s. 359). Çatışma süresinin uzamasıyla birlikte ortaya çıkan koşulları kendi lehine kullanmak isteyen militan gruplar hem bölgesel hem de küresel güvenlik sorunlarının merkezinde olmaya devam etmektedir. Silahlı yapıların doktrinsel çeşitliliği aynı zamanda ideolojilerin rekabet alanını, bölgesel aktörlerin tarafgirliğini ve küresel güçlerin siyasi etki alanını artırmalarına neden olmaktadır.

Günümüz iç savaş ve çatışma koşullarında militan yapılanmaların tanımlanması da bölgesel ve küresel aktörlerin yaklaşımıyla şekillenmektedir. Bu yapılanmalar; terör örgütleri, isyancı gruplar, silahlı muhalif hareketler ve özgürlük savaşçıları gibi çok çeşitli sınıflandırmalarla ele alınmaktadır. Bu çeşitlilik küresel düzeyde olduğu gibi toplumsal düzeyde de bir sorunsala yol açmaktadır. Bu sorunsal, militan grupların çatışma koşullarında kendilerini sosyal ortama nasıl adapte edebildiklerini ve yerel halkın onları nasıl kabul ettiğinin görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Afganistan’da Taliban Hareketi bu sorunsalın en dramatik örneğini oluşturmaktadır.

Ülkenin en önemli aktörü olan Taliban, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve batılı müttefikleri tarafından uzun yılladır mücadele edilen bir terör örgütü olarak nitelendirilmekteydi. 2021 yılına gelindiğinde ise, Taliban’ın uzun yıllardır ülke genelinde sağladığı kontrol, siyasi yönetimde kilit rol oynadı ve varlığı ABD tarafından tanındı. Taliban Hareketi’nin bu süreçte elde ettiği başarıda teritoryal (territorial) düzen mekanizmaları belirleyici olmuştur. Teritoryal düzen, ‘devletin mekânı sınırlandırma ve düzeltme yollarını düzenlemeyi amaçlayan, devlet benzeri yapı öncülüğündeki çabalar ve arzulanan fikirler bütünü’ olarak kabul edilmektedir (Kadercan, 2019, s. 5). İç savaş ve çatışma bölgelerinde teritoryal düzeni doktrinsel geleneklerden beslenerek sistematize eden militan gruplar da Taliban hareketi gibi istediği amaca ulaşmak için kendine özgü isyancı yönetim modeli geliştirmektedir.

İsyancı yönetim modelinin ilk yapılanması 2014 yılında Irak’ta hilafet iddiasıyla ortaya çıkan Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) tarafından gerçekleştirildi.

Örgüt hem Iraklı hem de Suriyelilerin çoğunluğunu oluşturduğu bir yapı olması nedeniyle yerel silahlı bir aktör olarak ortaya çıktı. Grup, hilafet söylemiyle ulaştığı propaganda sayesinde terörizmi kitlesel şiddet formuna dönüştürerek küresel eylemler gerçekleştirmeyi başardı. Bu sayede sayısı hala kestirilemeyen ama uluslararası raporlara göre yaklaşık 110 ülkeden 30.000 ila 42.000 Yabancı Terörist Savaşçısı (YTS) bölgeye getirmeyi başardı (CTED, 2018). 2017 yılında sözde devlet benzeri yapısı çökünceye kadar örgüt, yerel halk için temel asayiş, sağlık, barınma ve lojistik uygulamaları devreye sokarak çatışma ortamında zaman zaman bazı bölgelerde yerel halkın desteğini almıştır. DAESH gösterdiği yönetim yeteneğiyle küresel terörle mücadele stratejilerine karşı direnç göstermiştir. 2017 yılında daha önce ele geçirmiş olduğu topraklarının önemli bir kısmını kaybetmesine rağmen, örgüt yönetim tecrübesini rejimin kontrol edemediği alanlarda sürdürmeye devam etmeye çalışarak şiddet kapasitesini canlı tutmaya devam etmektedir.

Suriye’de halk ayaklanmalarının başlamasıyla birlikte el-Kaide ve DAESH çatısı altında hareket eden ve 2017 yılından itibaren kendi teritoryal düzeni içerisinde siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal varlığını sürdüren bir diğer oluşum ise Heyet Tahrir El-Şam (Tahrir el-Şam/HTŞ) olmuştur. Başta ABD olmak üzere çoğu devlet tarafından el-Kaide’yle bağlantılı terör örgütü olarak kabul edilen oluşum son yıllarda üst düzey yöneticileri aracılığıyla uluslararası kamuoyuna terör örgütü olmadıkları konusunda mesajlar vermektedir (Frontline, 2021). HTŞ’nin el-Kaide’den koparak kendisine yeni bir siyasal ajanda benimsemesi bölgesel dinamiklere daha fazla entegre olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, bu durum örgütün diğer devlet-dışı silahlı aktörlerden farklı olarak kendine özgü teritoryal düzeniyle uzun soluklu bir isyancı yönetim örneği göstermesi açısından önemlidir. HTŞ’nin başta rejim güçleri olmak üzere Rusya ve diğer batılı güçlerin terörle mücadele operasyonlarına karşı direnç göstermesinde ve diğer militan rakiplerinin saldırılarına rağmen hala varlığını sürdürmesinde, uyguladığı teritoryal düzen stratejisi kilit rol oynamaktadır.

Bu makalede HTŞ’nin yukarıda ifade edilen teritoryal düzen stratejisi, isyancı yönetim teorisiyle ele alınarak grubun bu süreci üç aşamada uyguladığı savunulmaktadır. İlk olarak, el-Kaide’ye biat ederek bölgedeki en yakın rakibi ve düşmanı olan DAESH’e karşı ciddi bir alan kazanmıştır. Bu sayede küresel olarak rejime karşı etki kapasitesini sürdürebilmiştir. İkinci olarak, el-Kaide’ye karşı yerelleşme stratejisini uygulayan HTŞ bu sayede bölgede çatışma yorgunu olan halk için alternatif bir yönetim biçimini geliştirme fırsatı elde etmiştir. Bu durum ayrıca HTŞ’nin ılımlı bir çizgide olup olmayacağı konusunda uluslararası kamuoyunda yeni bir merak uyandırmıştır. Son olarak gerek bölgede kurduğu yönetim kapasitesi gerekse olayların başladığı andan itibaren rejim karşıtı tavrı HTŞ’nin bölgesel bir aktör olarak tanımlanabileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle Taliban rejimine karşı küresel aktörler tarafından başlatılan söylem ve imaj değişikliği sürecinin HTŞ için de olabileceği tartışılmaya başlanmıştır.

Bu makalede HTŞ'nin Suriye'de ortaya koymaya çalıştığı düzen üç bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde Suriye'deki çeşitli DDSA'ların kurduğu teritoryal düzenler ve onları ortaya çıkaran dinamikler ele alınmıştır. İkinci bölümde HTŞ'nin Suriye İç Savaşı'ndan günümüze kadar geçirdiği dönüşüm süreci karşılaştırmalı bir perspektifle incelenmiştir. Grubun başta el-Kaide'yle kurduğu ilişki ve ondan kopma süreci analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde ise HTŞ'nin teritoryal düzenin genel görünümü, toplumsal tabana yönelik uygulamaları ve bunların bölgeye olan yansımaları ele alınmıştır. Makale, HTŞ'nin rasyonel bir aktör olarak ele alınması gerektiğini ama el-Kaide mensupları başta olmak üzere rejim karşıtı yabancı terörist savaşçıları barındırması sebebiyle ciddi bir güvenlik sorunu da teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Teritoryal Düzen ve Suriye'de Ortaya Çıkan Teritoryal Düzenler

Soğuk savaş sonrası ortaya çıkan iç savaşlar, devletler arasında gerçekleşen konvansiyonel çatışmalardan çok daha uzun sürmektedir. İç savaşların süresi konusunda yapılan bir çalışmaya göre 1985 yılına kadar ortalama on üç yıl olan iç savaşlara bağlı çatışma süresinin 2021'de yaklaşık yirmi yıla çıktığı vurgulamaktadır (The Economist, 2023). Çatışma süresinin uzamasıyla savaşan tarafların birbirlerine karşı silahlı üstünlük kurma arayışı artmaktadır. Bu durum hem çatışma çözümsüzlüğüne neden olduğu gibi aynı zamanda sivil kayıpların arttığı yeni kitlesel katliamları beraberinde getirmektedir. Suriye iç savaşının başladığı 2011'den günümüze kadar iç savaşlara bağlı ölüm oranlarında altı kat artış olurken 2015'te bu sayı çatışan tarafların çeşitlenmesiyle 90.000'e ulaşmıştır (Einsiedel, 2017, s. 2). Çatışan tarafların şiddet kapasitelerini artırması ve çatışma çözümsüzlüğünün uzun yıllar sürmesi nedeniyle bölgede uzun süredir yaşayan sivil halkın kitlesel yer değiştirme dışında bir seçeneği kalmamaktadır. Fakat kitlesel göçün sorun olduğu birçok toplumsal sorunun hali hazırda çözüm bekliyor oluşu ve uluslararası kamuoyunun siviller noktasında gerçekleştirdiği programların etkisiz kalması insanları iç savaş bölgesinde kalmaya zorlamaktadır. Bir diğer ifadeyle çatışma koşullarının ortaya çıktığı yeni normal istemeyerek de olsa kabul etmek zorunda kalan siviller çatışan tarafların kazara mensupları olmak zorunda kalabilmektedir. Şiddet kapasitesinin etkisiyle belirli bir sayıda popülasyonu elinde tutmayı başaran silahlı gruplar ise siyasi otoritenin çöktüğü alanlarda yeni teritoryal düzen kurarak varlığını sürdürme fırsatı elde etmektedir.

İç savaş literatüründe yapılan çalışmaların önemli bir kısmı çatışmaları ortaya çıkaran sebeplere (Sambanis, 2001; Fearon, 2005; Keen, 2012) ve çatışmaların nasıl sonlandırılacağına odaklanmaktadır (Helmann & Ratner, 1992; Kalyvas & Balcells, 2010; Taylor, 2013). Fakat son yıllarda başta 2011 Suriye İç Savaşı olmak üzere 2013 Ukrayna İç Savaşı'nın da gösterdiği gibi çatışmaların uzamasıyla savaş yorgunu olan alanlarda birçok silahlı oluşum ortaya çıkmakta ve bu gruplar kendilerine özgü teritoryal düzen kurarak sivil halkı kendi yanına çekebilmektedir. Literatürde ortaya çıkan bu boşluk ise "isyancı

yönetim" çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Bu minvalde kendine özgü bir kurama evrilen isyancı yönetim çalışmaları isyancı gruplar, terörist hareketler, muhalif silahlı yapılar, organize suç çeteleri ve yerel silahlı muhafız/mafya gibi oluşumların siyasi otoritenin çöktüğü ve çatışma koşullarının (en az bin sivilin yaşamını kaybetmesi) etkisiyle siyasi, ekonomik ve toplumsal bir aktöre nasıl dönüştüklerini çözümlenmeye çalışmaktadır (Kaldor, 1999; Kalyvas, 2001). Bir başka çalışma ise teorinin ontolojik bir yapıya kavuşmasında öncü rol oynayan isimlerden biri olan Zachariah Mampilly tarafından ele alınmıştır. Mampilly'a göre isyancı yönetim teorisi iç savaş sırasında sivil, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatı düzenleyen kurumların ve daha da önemlisi resmi ve gayri resmi normların ve davranış kurallarının isyancılar tarafından nasıl geliştirildiğini açıklamaktadır (Mampilly, 2015, s. 77). Çatışma sürecinde çatışan tarafların ortaya koyduğu teritoryal düzeni "isyancı düzen" (rebelocracy) kavramıyla açıklayan Ana Arjona'da hem savaşan taraflar arasındaki hem de siviller ve savaşçılar arasındaki etkileşimin çatışma süresinde yeni bir sosyal düzeni ortaya çıkardığını ve zaman ve mekân içindeki değişimini açıklamak için isyancı yönetim teorisinin kullanıldığını belirtmektedir (Arjona, 2016, s. 6).

İç savaşa taraf olan silahlı grupların kurduğu teritoryal düzen yapısı genellikle devlet yapılarının çöktüğü veya bulunmadığı bölgelerde uygulanan asayiş, kamu (eğitim, sağlık), adli ve vergi hizmetleri gibi geleneksel olarak hükümetler tarafından üstlenilen rollerle şekillenmektedir. Silahlı gruplar çatışma yorgunu olan alanda sivilleri kendi tarafına çekmek ve onların göç etmesini engellemek amacıyla kurduğu bu düzenler sayesinde otoritesini meşrulaştırmakta ve bölgesel kontrolü pekiştirerek diğer çatışan taraflara üstünlük kurabilmektedir. Örneğin, Lübnan'daki Hizbullah Hareketi, Afganistan'daki Taliban Hareketi veya Kolombiya'da FARC gibi çeşitli yapılar, mevcut kazanımlarını sürdürebilmek adına silahlı faaliyetlerinin yanında teritoryal düzenler kurarak sivil halkı kendi tarafına çekmeyi başarmış ve çatışma süreçlerinde rakiplerine karşı üstünlük kurabilmişlerdir. Ancak silahlı grupların isyancı yönetim sürecinde birçok sorun ortaya çıkabilmektedir. Savaşan gruplar kendi içerisinde hizipleşme ve bölünme yaşayabilecekleri gibi, sınırlı kaynakların ve sivillerin kendilerini gayrimeşru görmesi gibi toplumsal dirençle karşılaşabilir. Bu durum silahlı grupların teritoryal düzenlerini kolaylıkla kuramayabilecekleri anlamına gelmektedir. Ayrıca, silahlı çatışmalar sürerken teritoryal düzeni sağlamak için lojistik ve stratejik zorluklar yaşanabilmektedir. Çatışan tarafların oluşturduğu teritoryal düzeler geçici bir süreci de kapsayabilmektedir. Silahlı güç kapasitesinin azalmasıyla birlikte kontrol altına alındığını düşünülen siviller bölgedeki rakip başka bir oluşuma katılabilirler. Bu nedenle, isyancı yönetimler genellikle geçici, kırılğan ve dış faktörlere karşı oldukça savunmasızdır.

İç savaş sırasında çatışma koşullarını kendi lehine kullanarak isyancı yönetimin olumsuzluklarını çözmek isteyen silahlı gruplar mutlaka iki temel unsur göz önünde bulundurmak zorundadır. Bunlar kontrolü süreklilik arz

etmesi dahi alansal hâkimiyet ve bu alan da yaşıyan sosyal beşerî sermayeyi etki altına alabilme gücüdür. Antik çağdan günümüze kadar silahlı hareketlerin gelişimini ele alan çalışmalarda da bu iki faktörün kilit rol oynadığını görmekteyiz. Bu iki faktör ayrıca isyancı yönetim için de temel unsurlar olarak kabul edilmektedir. İsyancı yönetimi kuracak olan grubun belirli bir alanda kontrol sağlamasıyla grubun sahip olduğu düşünce sistematığı ve eylem motivasyonu mekânsal bir anlama kavuşmaktadır. Sosyal beşerî yapıya olan etkisi sayesinde de sivillerin günlük olağan yaşamlarına nüfuz etmekte ve aşırıcı kimlik mefhumunu toplumsal bir norm haline getirilebilmektedir. Ayrıca bu iki faktörle birlikte mevcut çatışma koşullarının uzaması ve silahlı grubun direnç göstermesiyle birlikte grubun şiddet uygulama potansiyeli her zaman canlı tutularak yönetim süreci, toplumsal tabanda pekiştirilmektedir (Kasfir, 2015, s. 25).

Fakat günümüzde, her iç savaş ortamlar şiddet eylemlerinde bulunan grupların mutlaka kendine özgü bir yönetim alanı kurması söz konusu değildir. Kimi silahlı gruplar toplumsal tabanla olan ilişkisini sahip oldukları şiddet kapasitesi ölçüsünde düzenlemeyi tercih ederken; bazı gruplar ise savaş yorgunu alanlardaki sınırlı kaynaklarını daha etkin kullanmak için sosyal çevreyi etki altına almaya çalışabilmektedir.

Suriye örneğinde ise çeşitli teritoryal oluşumlar varlık göstermiş, kimi düzenler günümüzde (2024) varlığını sürdürmekle beraber birçoğu bölgedeki etki alanını kaybetmiştir. Bunlardan en çok bilineni ve sahip olduğu teritoryal düzen sayesinde küresel terör kapasitesine kısa sürede ulaşan DAEŞ olmuştur. ABD'nin 2003 Irak işgaliyle birlikte uzun süre bölgede aktif olan Irak-Kaide'si ve Irak İslam Devleti (2013 yılında DAEŞ olacak) bölgede çıkan otorite boşluğundan yararlanarak kısa sürede topraklarını genişletme fırsatı elde etmiştir. Irak ve Suriye toprakları içerisinde en üst şiddet kapasitesine ulaştığı 2017 yılına kadar yaklaşık 45.377 km² alanı ve 2,5 milyon insanı kontrol etmiştir (Jones, Dobbins ve Byman, 2017, s. 9). DAEŞ, gerçekleştirdiği terör eylemleriyle hem bölge halkı üzerinde kontrol ve denetim mekanizmaları kurarken, ayrıca sahip olduğu aşırıcı değer yargısı ekseninde bölgeye çeşitli ülkelerden YTS'lerin gelmesini sağlamıştır. Grup, rejim sonrası bölgede teritoryal düzeninin kabul görmesi için aşiret ve bölge yöneticileriyle birlikte hareket etmeye özen gösterirken ayrıca toplumsal hayatı düzenleyen temel asayiş, barınma, sağlık ve lojistik imkanları sunmuştur (Dukhan ve Hawat, 2014). 2017 yılında Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği alanları kaybeden DAEŞ bu bölgede edindiği teritoryal düzen tecrübesini Afganistan, Mali ve Libya'daki oluşumlarıyla yeniden canlandırmaya çalışmaktadır (Heller, 2019).

DAEŞ'den farklı olarak bölgede yıllardır bölücü terör faaliyetleri yürüten PKK'nın 2003 yılında Suriye kolu olarak faaliyet yürütmeye başlayan Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve onun desteğiyle 2015 yılında kurulan Suriye Demokratik Güçleri (SDF) de teritoryal düzene sahiptir. 2004 yılında Kamışlı

'da başlayan Arap-Kürt çatışmasının yaşandığı Suriye'nin kuzey kesimlerinde teritoryal düzen kurmaya çalışan PYD ve SDF demokratik konfederalizm anlayışıyla bölgede Afrin, Ayn el-Arab (Kobani) ve Cezire kantonlarını kurmuştur. Abdullah Öcalan tarafından anarko-liberteryan görüşler ekseninde sistematize edilen demokratik konfederalizm anlayışıyla devletsiz ulus düzeni inşa edilmeye çalışılmaktadır. Mevcut ideolojik yaklaşımla kurulan teritoryal düzeni kabul etmeyen Suriyeli Kürtler ise PYD ve SDF tarafından ötekileştirilerek bölge içinde alternatif oluşumlara izin verilmemiştir (Schmidinger, 2018, s. 84). Türkiye'nin hem DAES hem de PKK/PYD/SDF'ye karşı gerçekleştirdiği askeri operasyonlarla (*Fırat Kalkanı 2016, İdlip Operasyonu 2017, Zeytin Dalı 2018, Barış Pınarı 2019*) bölgede terör örgütlerinin kurmaya çalıştığı teritoryal düzen engellenmeye çalışılmıştır. Ayn el-Arab ve Cezire kantonlarıyla teritoryal yapısını sürdüren PYD/SDF, DAES sonrası bölgede kalan YTS'ler için kurulan cezaevleri ve toplama kamplarını kontrol ederek batı dünyasının gözündeki meşruiyet kazanmaya çalışmaktadır (Kenny, 2021).

İç savaşın ortaya çıkardığı bir diğer teritoryal düzen ise bölgede 2018 yılında El-Kaide'den de-facto olarak kopan HTŞ tarafından kurulmuştur. 2011 yılında başlayan olayları kendi lehine kullanmak isteyen, el-Kaide, Irak İslam Devleti'yle bölgede yaşadığı sorunları aşmak için yerel silahlı gruplar üzerinde nüfuz kurmaya çalışmıştır. Arab Baharı'nın tetiklemiş olduğu yapısal sorunların da etkisiyle el-Kaide, müttefiklerinin yeniden gruplaşması ve onların örgütlenmesi için bölgede zemin bulmuştur (Hoffman, 2013, s. 636).

Olayların başladığı Suriye'de Cebhetu'n-Nusra bu hedefe ulaşmak için el-Kaide tarafından seçildi. Ancak çatışma dinamikleri geliştikçe, Nusra Cephesi sosyal ve siyasi popüleriteye sahip bir kitle hareketine dönüştü ve bu durum zamanla grubun küresel ümmetçilik çizgisi yerine yerelliğe yönelmesine neden oldu ve el-Kaide ile olan ilişkisi kırılma noktasına geldi (Lister, 2018, s. 1). Günümüzde HTS olarak kontrol ettiği alanda teritoryal düzenini kuran oluşum isyancı yönetim süreci ve bir Devlet Dışı Silahlı Aktör (DDSA) olarak bölgedeki yapılanması, grubu DAES ve PYD/SDF'den ayırmaktadır. Grup sivil kayıplara neden olan intihar saldırılarının sorumluluğunu üstlenen Suriyeli ilk muhalif oluşum olarak da diğer aktörlerden farklı bir çizgide olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan mevcut koşullar HTŞ'nin Taliban Hareketi gibi uluslararası platformlarda tanınıp tanınmayacağı konusunda soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda grubun geçirmiş olduğu dönüşümü ve bölgedeki diğer aktörlerden farklı olan yanlarını irdelememiz gerekmektedir.

Bir Teritoryal Düzen Girişimi: El Nusra Cephesi

El Nusra Cephesi, Ebu Muhammed El Cevlani¹ tarafından 2011 yılında kurulmuştur. Grup askeri operasyonlarına Aralık 2011'de başlamış olsa da siyasi

¹ Cevlani HTŞ'nin şu anki genel lideridir. Suriye vatandaşı olan Cevlani, ABD'nin Irak'ı işgalinden kısa bir süre sonra bu ülkede devam eden isyana katılmak üzere Irak'a taşınmıştır.

varlığını resmi olarak 2012 yılında ilan etmiştir (Charles, 2016, s. 5). Askeri operasyonlarını Halep, Rakka, Deyr el Zor, Dera ve İdlib bölgelerinde yoğunlaştıran al-Nusra kısa sürede Suriye’de on bir vilayette etkin olmayı başarmıştır. Fakat el-Kaide’nin çatışma ortamını kendi lehine kullanmak için Nusra Cephesini seçmesi beraberinde grubu isyancı bir yapıdan küresel terör grubunun uzantısı haline getirmiştir. Cephenin rejim karşıtı tavrı Rusya tarafından da sert operasyonlarla baskılanmaya çalışılmıştır. 2015 yılında Rusya’nın düzenlediği hava ve kara harekâtlarının hedefi olan Nusra Cephesi, bölgesel ve küresel destek bulmak için el-Kaide’yle iş birliğini geliştirmiştir. Fakat bu durum zamanla çatışma koşullarının neden olduğu çeşitli siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle grup içerisinde muhalif oluşumları ortaya çıkarmış ve 2016 yılında Şam’ın Fethi Cephesi (Fetih el Şam; JFS) adı altında yeni bir örgütle el-Kaide’den ayrıldığını duyurmuştur.

El-Kaide’nin el-Nusra/Fetih el-Şam’ın eylemlerine yönelik itirazları temel olarak Fetih el-Şam’ın ana hat cihat ideolojisinden algılanan sapmaları olduğu iddia edilmiştir (Bryony, Ward ve Abdelaziz, 2016) Ancak Fetih el-Şam’ın el-Kaide’den ayrılmasının kapsamı ve gerçekliği konusunda bir konsensüs sağlanamamıştır. Bazıları Fetih el Şam/ HTŞ ile el Kaide arasındaki ideolojik farklılıklara ve el Kaide’nin “bağımsız bir oluşum olduğu ve önceki örgütlerin ya da grupların bir uzantısı olmadığı” iddiasına bağımsızlığının kanıtı olarak işaret etmektedir². Diğerleri ise grup liderliğinin el Kaide’nin merkezi lider-

Cevlani, El Kaide’nin Irak’taki eski lideri Ebu Musab El Zerkavi ‘nin 2006 yılında bir ABD insansız hava aracı saldırısında öldürülmesinin ardından kısa bir süre Irak’tan ayrılmıştır. Cevlani, Irak’taki isyan sırasında bir noktada ABD güçleri tarafından tutuklandı ve Camp Bucca olarak bilinen bir ABD askeri esir kampında zaman geçirdi. Serbest bırakıldıktan sonra geleceğin İslam Devleti lideri Ebu Bekir el-Bağdadi ile militan çalışmalarına devam etti. Cevlani, Bağdadi ile paylaştığı bir araştırma belgesinde Suriye’de Irak tarzı bir cihatçı isyan planının ana hatlarını çizdi. Cevlani, diğer altı El Kaide gazisiyle birlikte yerel El Kaide ağlarıyla bağlantı kurmak üzere 2011 yılında Suriye’ye gönderilmiş ve El Kaide’den aldığı fonla ertesi yıl El Nursay’ı kurmuştur. Cevlani 2017’de grubun liderliğinden (Şeyh Haşim el-Şeyh tarafından üstlenilen bir pozisyon) feragat ederek Heyet Tahrir el-Şam’ın askeri lideri oldu. Ancak Ekim 2017’de Haşim el-Şeyh’in grup liderliği arasındaki kargaşa nedeniyle istifasının ardından Cevlani HTŞ’nin liderliğini üstlenmiştir.

- ² HTŞ’nin kuruluş sürecinde Suriye’deki faaliyetleri El Kaide hedefleriyle yakından bağlantılıydı. HTŞ, Suriye’deki savaşını Usame bin Ladin tarafından öngörülen ve küresel El Kaide hareketi tarafından temsil edilen Batı’ya karşı daha geniş bir cihadın doğrudan uzantısı olarak görmekteydi. HTŞ lideri Ebu Muhammed El Cevlani kamuoyuna yaptığı açıklamalarda bu çizgiye atıfta bulunmuş ve HTŞ’nin sosyal medya propagandası zaman zaman bu imgeyi güçlendirmişti (Cafarella, 2014, s. 12). HTŞ, Suriye’deki angajmanını şekillendirirken El Kaide’nin entelektüel temelinden, özellikle de etkili Cihat teorisini Ebu Musab El Suri’den ilham almaktadır. El Suri, halk desteğini diğer tüm hedeflerin üzerinde tutan incelikli bir kampanyanın temellerini atmıştır. HTŞ bu metodolojiyi Suriye’de dikkatle uygulamıştır ve başarılı El Kaide’nin bütünü için tehlikeli bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Küresel Selefi-Tekfiri hareketin geri kalanı gibi HTŞ de nihai hedef olarak en azından geniş Müslüman dünyasını kapsayan bir İslami Halifelik ön görmüştür. HTŞ’nin Şeriat Komitesi’nin kıdemli bir üyesi olan Ebu Süleyman el-Muhacir 12 Nisan 2014 tarihinde verdiği bir röportajda “Bu hedef doğrultusunda çalışıyor olsak da bir Halifeliğimiz yok” demiştir. Ancak bu Halifelik, bir bütün olarak El Kaide örgütü için uzun vadeli bir hedeftir. Orta vadede HTŞ, Suriye’de bölgesel bir İslam Emirliği- daha sonra daha büyük bir Halifeliğin parçası olacak yerel bir

liğine bağlılık yemini olan biat'ını hiçbir zaman feshetmediğine ve El Kaide emiri Eymen el Zevahiri'nin bölünmeye açıkça rıza göstermediğine dikkat çekmektedir.

Ocak 2017'ye gelindiğinde ise ABD'nin Fetih el Şam Cephesi'ne yönelik hava saldırılarının artırması nedeniyle Suriyeli muhalif gruplar arasındaki gerilim yükselmiştir. Fetih el-Şam'ın Kazakistan'da Esad rejimiyle barış görüşmelerine temsilci gönderen Halep ve İdlib vilayetlerindeki militan gruplara saldırmaya başlamasıyla muhalifler arası şiddet tırmanmıştır. Bu saldırılar sonucunda Ceş el-Mücahidin, Levanten Cephe'nin Halep merkezli savaşçıları ve Ceş el-İslam'ın İdlib merkezli savaşçıları Ahrar el-Şam ile birleşti. Bu birleşmelerin ardından Ahraru's-Şam, yeni Ahraru's-Şam gruplarına yönelik herhangi bir saldırının "savaş ilanı" olarak kabul edileceğini belirtti (Al-Tamimi, 2017, s. 18-19).

Bu saldırıların ardından Fetih el-Şam, HTŞ olarak yeniden isimlendirildi. Örgüt, Ahrar el-Şam'ın bir alt fraksiyonu olan ve eski Ahrar el-Şam lideri Şeyh Haşim el-Şeyh tarafından yönetilen Ceş el-Ahrar gibi Sünni muhalif gruplarla birleşti. (Sam, 2017, s. 142). Bu birleşmenin bir parçası olarak Ebu Muhammed el-Cevlani, Şeyh Haşim el-Şeyh tarafından üstlenilen grubun genel liderliği rolünü bıraktı ve HTŞ'nin en üst düzey askeri komutanı oldu. Ancak sadece birkaç ay sonra, Ekim 2017'de Haşim el-Şeyh HTŞ'nin liderliğinden istifa etti ve yerine Ebu Muhammed el-Cevlani geçti (Thomas, 2017).

HTŞ ile El Kaide liderliği arasındaki anlaşmazlık 2017 yılı boyunca devam etmiştir. İkili arasındaki anlaşmazlık temel olarak El Kaide'nin HTŞ'nin ana hat Küresel Cihat ideolojisinden saptığına dair itirazları, HTŞ'nin sözde "milliyetçi" odağı olmuştur. Şubat 2018'de El Kaide'ye sadık birçok muharip birim ve figür HTŞ'den ayrılarak Ahrar el-Şam'ın kalıntılarıyla birlikte, el Kaide'nin Suriye'deki yeni vekili olarak tanımladığı Hurras el-Din'i (HD, "Dinin Koruyucuları" grubuna katılmıştır. HD'nin el Kaide ile süregelen bağları ve sert pozisyonları göz önüne alındığında, HD ideolojik olarak kararlı aşırılık yanlıları için daha cazip bir seçenek olarak görülmüş; buna karşılık HTŞ, kontrolü

devlet- küresel El Kaide kampanyasının bir bileşeni olarak diğer bağlı kuruluşların benzer çabalarını tamamlayan bir çaba izlemiştir. HTŞ, küresel hareket içinde mücadelenin orta aşamalarında tedrici bir metodoloji izleyen bir eğilimden etkilenmektedir. Bin Ladin'in halefi Eymen El Zevahiri tarafından da bu paradigma tercih edilmiştir. Bu paradigma, Müslüman toplumun uzun vadede bir İslam Devleti'ni benimsemesi için gerekli koşulları oluşturmak amacıyla doğrudan kontrol fırsatlarından ziyade yerel halkların desteğine öncelik vermektedir. Zevahiri, El Kaide'nin 2005 yılındaki isyanında halk desteğine duyulan ihtiyacı dile getirmiştir: "Bu halk desteğinin yokluğunda İslami mücahit hareketi gölgeler içinde ezilecektir" diye yazmıştır. Bu nedenle, planlamamız Müslüman kitleleri savaşa dahil etmeye ve mücahit hareketini kitlelere ulaştırmaya ve mücadeleyi onlardan uzakta yürütmemeye çalışmalıdır. Irak Savaşı sonrasında bu hedefe ulaşmak için kullanılan başlıca mekanizma, sivil halkla etkileşimin ve onlara desteğin son derece değerli ve ileriye dönük bir yatırım olarak görüldüğü "davet" veya sosyal yardımlar olarak şekillenmiştir (Cafarella, 2014, s. 12-14).

altındaki bölgelerde itibarını artırmak için kendisini daha “ılımlı” bir grup olarak konumlandırmıştır (Silvia, 2020, s. 96).

HTŞ, Suriye’deki ilk aşamalarında kasıtlı olarak düşük bir kamuoyu profili çizmiştir. Suriye’de bir operasyon üssü kurarken el Kaide ile bağlarını gizlemeye ya da önemsiz göstermeye çalışmış, başlangıçta kendisini milliyetçi bir grup olarak sunmayı başarmış, ivme kazanmış ve Irak’taki ana örgütünden bağımsız olarak büyümüştür.³ Böylece HTŞ, Suriye’deki devrim sürecinde el Kaide ile açık bir bağın popüler olmayacağı bir dönemde artan popülaritesini korumuştur.

El-Nusra’dan HTŞ’ye

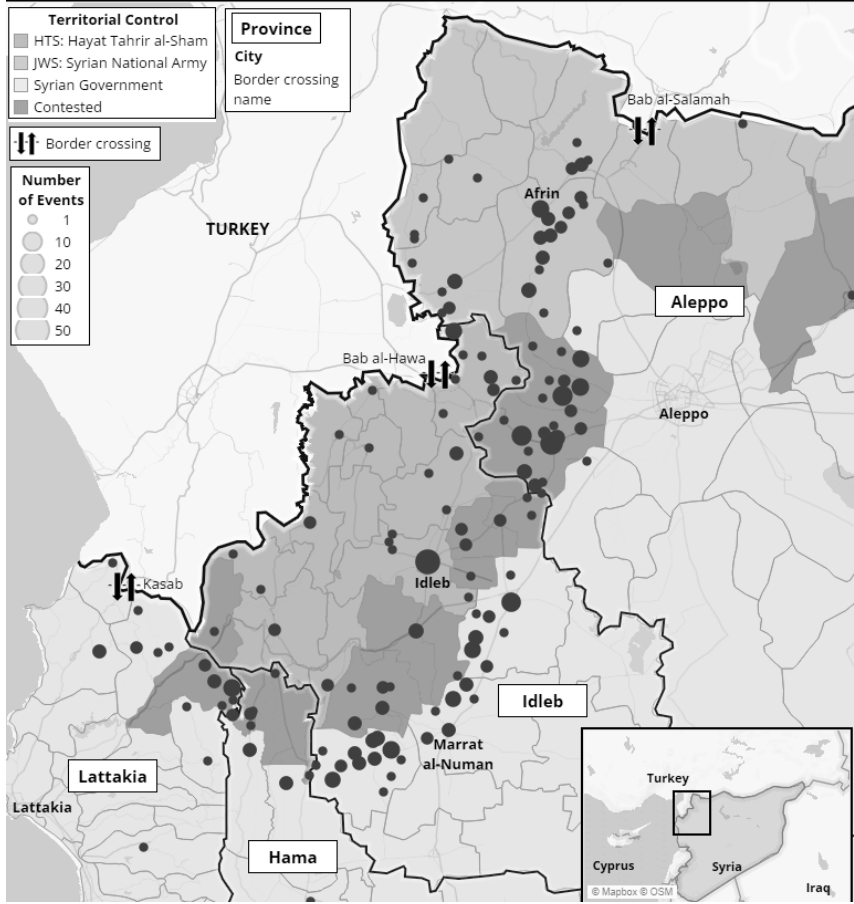
HTŞ, 2017 yılında Ceyşu’l Ahrar (bir Ahraru’s Şam fraksiyonu), Şam’ın Fetih Cephesi (JFS), Ensaru’d Din Cephesi, Ceyşu’s Sunne, Liva el Hak, Nureddin Zenki Hareketi ve Ahraru’s Şam’ın ikinci emiri olan komutan Ebu Cabir Şeyh’in inisiyatifiyle gruplar arasında bir birleşmeyle kuruldu (Joscelyn, 2017). Aralarında Abdul Razaq al Mahdi, Abu al Harith al Masri, Abu Yusuf al Hamwi, Abdullah al Muhaisni, Abu al Tahir al Hamwi ve Musleh al Iyani’nin de bulunduğu bir dizi Selefi lider de HTŞ’ye katıldı (Omran Center, 2017). HTŞ, ilk haliyle, Suriye rejimini devirmek ve bir İslam devleti yaratmak amacıyla bölgedeki farklı Selefi grupları bir araya getirdi. İlk HTŞ üyeliği aynı zamanda Suriye’deki İslam Devleti ve El Kaide ağları aracılığıyla örgüte katılan, ideolojik destekçileri ve Suriye çatışmasının başlarında Beşar Esad rejimi tarafından serbest bırakılan radikal mahkumları da içermektedir (Cafarella, 2014).

HTŞ esas olarak Halep’in batı kırsalının bir kısmını, Lazkiye dağlarını ve kuzeybatı Hama’daki El-Ghab Ovasını kapsayan Suriye’nin İdlib bölgesinde faaliyet gösteren siyasi ve ideolojik bir gruptur (Al-Tamimi, 2017, s. 16-17). HTŞ’nin liderliği tarihsel olarak El-Kaide ve DEAŞ ile bağlantıları olan hem Suriyeli hem de yabancı savaşıçılardan oluşmaktadır. Ancak grubun mevcut kimliği büyük ölçüde Suriyeli vatandaşlardır. Bu durum stratejik hedeflerindeki pragmatik değişimi yansıtmaktadır. HTŞ, kendisini eski bir ulus ötesi Selefi-tekfiri gruptan, zaman zaman DEAŞ ve El Kaide bağlantılı diğer radikal grupları hedef alan ve onlarla çatışan daha yerel bir gruba dönüştürmüştür.

³ Ancak Nisan 2013’te El Kaide ile olan bağlantılarını kamuoyu önünde kabul etmek zorunda kalmıştır. Ebu Bekir el-Bağdadi HTŞ’yi (o dönemdeki adı el-Nusra) kendi örgütsel yapısına dahil etmek istemiştir. Bunun üzerine Cevlani, El Kaide’ye tam bağlılığını açıkça kabul edip ve El Kaide lideri Eymen El Zevahiri’ye bağlılık yemini etmiştir. Cevlani bu biatin ardından verdiği röportajda El Nusra’nın El Kaide hareketinin bir parçası olarak konumlandırılarak uluslararası arenada El Kaide destekçilerinin küresel tabanına hitap etmiştir. Cevlani’nin Suriye’de Nusra Cephesi için belirttiği hedef “...Şeriatın hüküm sürmesi, adaletin hâkim olması, adaletsizliğin ortadan kaldırılması ve peygamberin yolunu takip eden adil bir İslami hükümetin kurulmasıdır. Bu hükümet Müslüman topraklarını özgürleştirmeyi, Allah’ın şeriatını uygulamayı, insanlara eşit davranmayı ve adaletsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan bir hükümet olacaktır. Bizim ulaşmak istediğimiz budur...” ifadesi ile belirlenmiştir (Cafarella, 2014).

Bu değişiklikle birlikte grup giderek daha ılımlı bir kamusal imaj geliştirmeye yönelmiştir (Sallam ve Abdullah, 2023).

Harita.1: HTŞ'nin Kontrol Ettiği Bölgeler

Kaynak: (ACLED, 2023).

Bu eğilime, Zevahiri'ye olan bağlılıklarını koparmak ve grubu ulusal bir hareket olarak yeniden markalaştırmak eşlik etmiştir. Fakat örgütün el Kaide'den kopması ve grubun yeniden markalaşması, 2012-2015 yılları arasında gruba katılan eski örgüt üyeleri tarafından geniş çapta kabul görmedi. Pek çokları için bu durum gerçek cihat çağrısına ihanet olarak algılandı. Bu ayrışma, el Kaide kadrolarının HTŞ lideri Ebu Muhammed El Cevlaniye bağlılık yemini etmeyi reddetmesiyle erken dönemde görülmüş ve daha sonra yeni kurulan HTŞ grubu içinde giderek marjinalleştiklerini hisseden Ürdün ve Mısır vatandaşlarının gruptan ayrılmasıyla teyit edilmiştir. Ebu Cüleybib El Urduni, Ebu

Hammam El Suri, Ebu Hatice El Urduni ve Ebu Mahmud El Şami gibi radikal bir kadronun HTŞ'den ayrıldığı 23 Ağustos 2016 tarihinde duyurulmuştur (Saban, 2020, s. 5-6).

Ocak 2017'de JFS, Cevlani liderliğinde HTŞ'yi oluşturmak için dört Selefi sihlahlı grupla birleşti. HTŞ, 2017 ve 2018 yılları boyunca muhalif gruplara, özellikle de HTŞ'nin tek bir örgüt çatısı altında birleşme teklifini reddeden Ahrar el Şam'a karşı çeşitli saldırılar düzenledi. Ocak 2019'a gelindiğinde HTŞ, ana akım muhalif grupların çoğuna boyun eğdirmeyi başardı ve yavaş yavaş "Büyük İdlib" bölgesi üzerinde siyasi ve askeri kontrol sahibi oldu. O tarihten bu yana, toprak kontrolündeki önemli gerilemeye rağmen HTŞ, bölgedeki ege-men devlet dışı aktör haline geldi.

HTŞ'nin örgütsel yapısı hem askeri hem de siyasi kurumları kapsamakta olup, grup milisler ile de-facto hükümet arasındaki çizgide yer almaktadır. HTŞ, yarı özerk bir sivil hükümetin yanı sıra kurumsallaşmış bir güvenlik gücü oluşturmak için çalışmıştır; ancak grup, etkin bir şekilde yönettiği ve çoğu ülke içinde yerinden edilmiş olan nüfusa hizmet sunmak için büyük ölçüde uluslararası yardıma bağımlı olmaya devam etmektedir. HTŞ'nin resmi yönetim yapıları oluşturma girişimlerine rağmen, özünde farklı siyasi hedeflere ve dini inançlara sahip savaşçıları bünyesinde barındıran yerel milislerden oluşan bir koalisyon olmaya devam etmektedir (Holtz, 2023).

Omran Center'in raporuna göre (2017)⁴ HTŞ, askeri, güvenlik, hizmetler, dini hukuk, mahkemeler, medya, finans ve siyaset olmak üzere sekiz bölüme ayrılmış faaliyet göstermektedir (Omran Center, 2017, s. 7). Bu bölümlerin her biri için "Şura Konseyi" liderliğinde örgütlenmiş bir ofis bulunmaktadır.

Tablo.1: HTŞ'nin Organizasyon Yapısı ve Görev Dağılımı

Yapı	Birim ve Aktörler	Alt Birimler	Görev ve Sorumluluklar
Liderlik	Abu Muhammed el-Julani	Merkezi Askeri Komuta	Genel liderlik, strateji, askeri ve siyasi karar alma
İdari Yapı (Kurtuluş Hükümeti)	Suriye Kurtuluş Hükümeti (SKH)	Ministries	HTŞ kontrolündeki bölgelerde sivil yönetim
	İçişleri Bakanlığı	Polis, güvenlik	İç güvenlik, kanun uygulama
	Eğitim Bakanlığı	Okullar, dini eğitim	Eğitim kurumlarının yönetimi
	Sağlık Bakanlığı	Hastaneler, klinikler	Temel sağlık hizmetleri sağlama
	Ekonomi Bakanlığı	Pazar düzenlemesi	Ekonomik faaliyetlerin yönetimi
	Zekat Departmanı	Vergilendirme, zekat toplama	İslami vergilerin (zekat) toplanması
	Merkezi Askeri Komutanlık	Stratejik Askeri Komuta	Askeri operasyonların genel komutası
	Elit Birimler (Kızıl Bantlar)	Özel Kuvvetler	Özel askeri operasyonlar
Yerel Milisler	Yerel Milisler	Asker toplama, eğitim	Yerel halktan asker toplama, eğitim
Yerel Yönetim Yapısı	Güvenlik ve İstihbarat Birimi (Amniyat)	İç ve dış istihbarat	İç disiplini sağlama, rakipleri izleme
	Yerel Yönetim Konseyleri	Belediye konseyleri	Kasaba ve köylerin yönetimi
Ekonomi Birimi	Kamu Hizmetleri	Eğitim, sağlık	Kamu hizmetlerini sağlama
	Merkezi Ekonomik Direktörlük	Sınır geçişleri, ticaret	Ticaretin düzenlenmesi, ekonomik kontrol
Dış İlişkiler	Watad Petrol	Yakıt ticareti	Petrol ve yakıt arzının yönetimi
	Dış Aktörlerle İlişkiler	Türkiye, İran, Lübnan	Dış aktörlerle temas
Basın Ofisi	Esir Değişimleri ve Diplomasi	Rejimle anlaşmalar	Esir değişimleri, ateşkes müzakereleri
	HTŞ Basın Ofisi		Medya ve Tanıtım

Kaynak: Yazar tarafından (*syriansg.org*, 2023) adresinden derlenen veriler ile oluşturulmuştur.

⁴ Bu rapor 2022 yılında tekrar güncellenmiştir. Bknz: <https://omranstudies.org/job/author/51-omran-center.html?limit=10&start=90>

HTŞ'nin idari yapısı, grubun örgütlü olduğunu ve doğrudan merkezi bir liderlik organına bağlı olduğunu ve HTŞ'nin kalıcı bir yönetim yapısı kurmayı amaçladığını göstermektedir. HTŞ'nin toplumsal tabanda kabul ve meşruiyeti için yukarıda sıralanan birimler arasında Genel Hizmetler Konseyi önemli bir konuma sahiptir. Genel Hizmetler Konseyi HTŞ bölgelerinde sosyal hizmetlerin sağlanmasından sorumludur. Bu idare 2013 yılında Nusra Cephesi'nin İslami Hizmetler İdaresi'nden ayrılma kararı almasıyla kurulmuştur. Genel Hizmetler İdaresi, genel coğrafi dağılıma (İdlib, Halep, Hama vb.) göre kurulmuş çeşitli birimlerden oluşmaktadır. Bakanlıklara benzeyen bu bölümler Sınır Hizmetleri Ofisi, Çöl Hizmetleri Ofisi ve Halep Şehir Hizmetleri Ofisi gibi belirli hizmet ofislerine bağlıdır (Aljazeera, 2022). Tüm ofisler, Hizmetler Genel İdaresi'nin yetkisi altında bir belediye idaresi tarafından yönetilmektedir. Bu yerel ofisler, Hizmetler Genel İdaresi'nin politikalarını yürütmektedir. Bu ofisler aracılığıyla HTS, önemli hizmetler sunarak yerel toplumla etkileşime girmektedir. HTŞ'nin belediye ofislerini kontrol etmediği bölgelerde, Hizmetler Genel İdaresi ya doğrudan yerleşik hizmet yapılarıyla (Yerel Konseyler aracılığıyla) koordinasyon kurar ya da bağımsız olarak gerekli hizmetleri sağlamaktadır.

HTŞ'nin İsyancı Yönetim Stratejisi

2016'da El Kaide ile bağlarını koparıldıktan ve 2017'de Ahrar el Şam'ı yenilgiye uğrattıktan sonra HTŞ, yalnızca İdlib bölgesi üzerindeki askeri kontrolünü sağlamlaştırmakla kalmadı, aynı zamanda kontrol altındaki bölgelerde kendisini tek meşru siyasi otorite olarak da öne sürmeye başladı. El Kaide gibi ulus ötesi radikal gruplardan farklı olarak HTŞ, kendisini Suriye devriminin asli bir parçası olarak sunarak ve yerel bir odak noktası yansıtarak yerel halkların gözünde meşruiyet kazanmak için çaba göstermektedir (Solomon, 2022). HTŞ, ülkedeki rakip muhalif gruplara karşı elde ettiği askeri kazanımların ardından gücünü pekiştirmek için yeni sivil ve askeri yönetimler kurmaya başlamıştır. Bunu yaparken de yerel topluluklara danışarak ve yerel seçimler yoluyla onların katılımını teşvik ederek meşruiyetini ve popülaritesini arttırmaya çalışmaktadır. Bu strateji, olası savaşı önlemek, grubu topluma anjaje etmek ve bölgedeki güç dengesini kalıcı olarak yeniden şekillendirmek için gerekli görülmektedir (Haid, 2019). HTŞ tarafından oluşturulan bu yerel yönetim modeli, "kontrol altında tuttuğu topraklarda sivillerin kamusal bir amaç için örgütlenmesi (sivil katılımın teşvik edilmesi, sivil yönetimin sağlanması veya önemli maddi kazançlar için sivillerin örgütlenmesi dahil)" olarak tanımlanmıştır (Mampilly ve Stewart, 2020).

HTŞ'nin Suriye'de uygulamaya koyduğu bu yaklaşım Küresel Cihat Doktrini'nden bir kopuş olarak ifade edilebilir. Zira HTŞ Abdullah Azzam'ın ortaya koyduğu bu doktrini uluslararası arenada uygulamaya koyan el-Kaide'den bağımsızlığını deklare etmiştir (Aaron, 2023, s. 14). Bu deklarasyon HTŞ'nin Suriye stratejisinin ilk ayağını oluşturmaktadır.

HTŞ Suriye’de 3 aylık bir eylem planı gerçekleştirmektedir. İlk olarak el-Kaide’ye vermiş olduğu biat’ı geri çekmiş ve ideolojik özerkliğini ilan etmiştir. İkinci olarak el-Kaidenin küresel boyuttaki hedeflerinden, uzak düşman ve yakın düşman stratejisinden ayrılmış bir bakıma “kavmiye” ve “ümme” mefhumundan “vataniye” mefhumuna yönelmiştir. Suriye milliyetçisi bir yönelim sergilerken küresel örgütler ile arasına mesafe koymuştur. Kendisini yerel yönetim uygulayabilen, güvenlik sağlayabilen ve pragmatik bir şekilde bölgesel ve diğer dış güçlerle ilişki kurabilen bir aktör olarak sunmuştur (Khalifa, 2020, s. 3-4). Son olarak askeri anlamda varlık gösterdiği Kuzey Suriye bölgesinde devletleşme sürecine girmiştir.

HTŞ’nin ilk iki eylem planı yukarıdaki bölümlerde zaman zaman ele alınmıştır. Tekrardan ayrı bir bölüm olarak ele alınmaması tekrara düşülmemesi açısından uygun görülmektedir. Yine de el-Kaideden ayrılığını ve “Suriyelilik” kavramına yönelmesinin gerekçesini özetlemek gerekirse: 2017’de HTŞ el-Kaideden bağımsızlığını ilan etmiştir. Söz konusu bu ilanın en önemli gerekçesi uluslararası arenada kötü bir üne sahip olan el-Kaide’nin prangalarından kurtulmak ve varlığını meşru bir zemin ile konsolide etmektir. Küresel bir yapılanma iddiasından yerellik vurgusuna yönelmiştir. Bu yönelme ile birlikte küresel bir tehdit potansiyeli algısını/olgusunu elimine etmek Suriyelilik vurgusu ile yerel halkın desteğini almak, böylelikle toplumsal meşruiyetini sağlamaktır.

HTŞ’nin yerellik vurgusu Cevlani tarafından Ocak 2020’de Uluslararası Kriz Grubu’na yapılan açıklamada, HTŞ’nin kısa vadeli hedefinin: “*kontrolümüz altındaki bölgeyi istikrara kavuşturmak ve burayı İdlib’i korumaya kararlı yerel Suriyeli devrimci güçlerin ittifakı yoluyla yönetmek*” olduğu ifade edilerek belirtilmiştir (Al Tamimi, 2020). Bir diğer ifadesinde ise Nusra Cephesi’nin feshedildiğini ve HTŞ’nin kurulduğunu bizzat açıklayan Cevlani, yeni oluşumun El Kaide ile hiçbir bağı olmayacağını vurguladı. Örgütün bu kararı “Suriye cihadını” korumak ve güçlendirmek isteyen Suriye halkının taleplerini karşılamak ve uluslararası toplumun Suriye muhalefeti içinde El Kaide unsurlarının bulunduğu iddialarını önlemek için aldığını açıklamıştır (Omran Center, 2017, s. 5). Cevlani’nin El Kaide’den bağımsızlığını ilan ederek ve yerel topluluklara yakınlığında ısrar ederek grubun uluslararası toplumla ilişkilerini geliştirmeyi amaçladığı anlaşılıyor. Bu yeni grup aynı zamanda Nusra Cephesi’nin halkın huzursuzluğuna neden olan yerel işlere müdahalesinden hoşnut olmayan yerel halkın bazı kesimlerini de yatıştırmaya çalıştı.

Cevlani’nin yerellik üzerine vurguladığı bu ifadeleri Taliban modeli ile ilişkilendirilmiştir. Soliman (2021)’a göre Afganistan’da Taliban’ın yerel bir militan grup olarak bazı hükümetler tarafından de-facto olarak tanınan, ABD ile müzakere etmeyi başaran ve nihayetinde Afganistan’ı ele geçiren modeli, şimdi İdlib’deki aşırılık yanlısı hareketleri kontrol edip ortadan kaldıracak yerel bir grup olarak kabul edilmeyi bekleyen Cevlani ‘ye rol model olmuştur

(Soliman, 2021). Bu bağlamda 15 Eylül 2021 tarihinde HTŞ'nin genel hukukçusu Abd al-Rahim İdlib kentinde HTŞ'nin desteklediği Kurtuluş Hükümeti tarafından düzenlenen "İslam Dünyasında Cihat ve Direniş: Taliban Modeli" başlıklı bir konferans verdi. Grubun lideri Ebu Muhammed El Cevlani'nin yardımcıları olan Atun, konferansa modern bir kıyafetle katılarak klişeleşmiş cihatçı imajını terk etti ve konuşmasında HTŞ ile Taliban arasındaki benzerliklere odaklanmıştır. HTŞ'nin cihatçı hedeflerini yerelleştirmek ve Batı ile iletişim kurmak için benimsediği değişiklikleri ifade etmiştir (Soliman, 2021). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere HTŞ Suriye stratejinin ilk iki ayağında yerellik ve meşruluk kavramlarına devletleşme süreci için ihtiyaç duymuştur.

HTŞ'nin Suriye stratejisinin son ayağı ise devletleşme girişimidir. Bu girişim için tamamlaması gereken kriterler 1933 Devletlerin hak ve görevlerine ilişkin Montevideo Sözleşmesinin 1. Maddesinde belirtilmiştir. Sözleşmeye göre devlet, uluslararası hukuka sahip bir kişi olarak aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır: (a) kalıcı bir nüfus; (b) tanımlanmış bir bölge; (c) hükümet ve (d) diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesidir. HTŞ sözleşmede ifade edilen ilk üç kriteri sağlamış olarak görülmektedir. Zira HTŞ' İdlib merkezli Kuzey Suriye bölgesini ve burada yaşanan nüfusu resmi olarak "Kurtuluş Hükümeti" tarafından yönetmektedir. İdlib vilayetinin yaklaşık yarısı (kuzeybatı), kuzeybatı Halep vilayetinin küçük bir kısmı ve Lazkiye ve Hama vilayetlerinin bir bölümü Suriye Kurtuluş Hükümeti'nin (SKH) fiili kontrolü altındadır. Bu hükümet HTŞ tarafından 2017 yılında kurulan sivil bir yönetimdir (Country of Origin Information Reports Section, 2022, s. 25).

Bu sürecin tamamlanabilmesi maksadı ile HTŞ Kuzey Suriye bölgesinde bazı devlet aygıtları inşa ederek devlet olmanın unsurlarını tamamlamaya çalışmaktadır. En temel ifade ile bu süreçte ihtiyaç duyacağı varlığını konsolide etmek ve meşrulaştırmak maksadı ile HTŞ Kuzey Suriye'de aşağıda sıralanan faaliyetleri sürdürmektedir. Bunlar:

- Askeri yapılanma ve bölgesel güvenlik kontrol mekanizmasının inşası
- Yerel mahkemelerin kurulması ve müeyyide mekanizması
- Ekonomik Faaliyetler: Zekât ve vergi müesseselerin inşası
- Temel belediyeçilik hizmetleri
- Sosyal yardım faaliyetleridir.

HTŞ söz konusu bu faaliyetleri meşru bir zeminde yürütmek için öncelikli olarak şunları başarmaya çalışmıştır:

- Suriyeli isyancılar arasında birlik
- Etkili bir yönetim yapısının oluşturulması
- Yabancı destekçilerden daha fazla stratejik bağımsızlık (Al-Tamimi, 2017).

ve Hurras el Din'i sırasıyla 2017 ve 2020'de mağlup ederek İdlib vilayeti ve çevresinde göreceli bir askeri üstünlük durumuna ulaştığı sonucuna varmıştır. İkinci hedef konusunda ise HTŞ, Kasım 2017'de Suriye Kurtuluş Hükümeti'nin kurulmasında ve desteklenmesinde önemli bir rol oynayarak İdlib bölgesi üzerinde idari bir hegemonya konumuna ulaşmıştır. Grup ayrıca kontrolü altındaki bölgelerde sosyal yardım hizmetleri sağlamış ve gıda yardımı projelerini yürütmüştür (Sam, 2017). Bu faaliyetleri meşru bir zemine oturtmak maksadı ile Suriye Kurtuluş Hükümetini kurmuştur.

HTŞ'nin Teritoryal Düzeni

Yerel halkın devlet dışı silahlı gruplarla ilişkisine ve çatışma sırasında meşruiyet kavramına olan ilgi son yıllarda artmıştır. Kontrgerilla doktrininde bu husus devlet dışı silahlı grupların yerel halkla ilişkilerinin ve silahlı grupların devlete karşı mücadelesinde yerel ve ulusal düzeyde meşruiyet meselesinin önemi şeklinde ifade edilmiştir (Scott, 2018, s. 7). Devlet dışı silahlı örgütleri yerel hükümet sistemlerine ve çatışma taraflarıyla müzakere ve pazarlık prosedürlerine katılmaya motive ede dinamikler, iç savaş sürecinde çatışmalarda faaliyet gösteren aktörler için varlıklarının meşrulaştırılması ve hayatta kalmaları için gerekli bir husus haline gelmiştir (Metz, 2012, s. 80-81). Bu bağlamda Berti (2020) uluslararası sistemin değişen dinamiklerine uyum sağlamak için yeni mekanizmalar geliştirip uygulayabilen devlet dışı silahlı grubun, varlığını, devamını ve hayatta kalmasını sağlamak için yerel topluluk ağlarıyla iletişimini güçlendirmeye ve varlığını meşrulaştırmaya çalıştığını ifade etmektedir. Devlet dışı silahlı gruplar bunu sivillere kamu hizmeti sunmak, ideolojilerini doğrudan veya dolaylı olarak empoze etmek ve güç kullanımını meşrulaştırmak için kullanmaktadır (Berti, 2020). Bu bağlamda HTŞ Suriye'de kontrol altında tuttuğu bölgelerde siyasi, ekonomik ve dini alanlarda meşruluk kazanabilmek için üç farklı kurumsal mekanizma geliştirmiştir. Bu mekanizmaların başında grubun savaş yorgunu olan alanda yönetim stratejini belirli bir kurumsal yapıya kavuşturacak olan Kurtuluş Hükümeti'dir. Hükümetin temel asayiş ve güvenlik olaylarında anında karşılık verecek olan çeşitli tugayları bulunmaktadır. Bu tugaylar hem isyancı yönetim bölgesinin sınırlarını korumakta hem de günlük olağan yaşamda insanların can ve mal güvenliğini sağlamada rol almaktadır.

Yönetim ve İdari Yapılanma: Suriye Kurtuluş Hükümeti (SKH)

Suriye Kurtuluş Hükümeti HTŞ tarafından 2017 yılında kurulan İdlib vilayetinin yaklaşık yarısı (kuzeybatı), kuzeybatı Halep vilayetinin küçük bir kısmı ve Lazkiye ve Hama vilayetlerinin bir kısmını fiili kontrolü altında tutan sivil bir yönetimdir. COIRS'nin raporuna göre SKH'nin birçok açıdan teknokrat bir hükümet olduğunun ancak savunma, güvenlik ve ekonomi portföylerinin kesinlikle HTŞ'nin elinde tutulduğu ifade edilmektedir (Country of Origin Information Reports Section, 2022, s. 25; syriansg.org, 2023). SKH kendi resmi

internet sitesinde kuruluş hedefini “bakanlıkları aracılığıyla güvenlik ve istikrarı sağlamak, Suriye’nin özgürleştirilmiş kuzeyindeki halkımıza hayatın her alanında hizmet etmek için çalışmaktadır” olarak açıklamıştır. Ayrıca “kurtarılmış bölgeleri kalkınmanın en üst seviyelerine ulaşana kadar ilerletmek gibi stratejik bir amacı olan kapsamlı planlarımız ve stratejik hedefe ulaşmak için uzman komiteler tarafından dikkatle incelenen, bölge gerçekliğini iyileştirmeye yönelik ara hedeflerimiz var. Yaşam standardı ve eğitim düzeyinin iyi olması tüketici değil, üreten bir toplumun yaratılmasıyla mümkündür” (syriansg.org, 2023) ifadesi ile daha kapsamlı bir misyon çizmiştir.

2017’de Suriye Kurtuluş Hükümeti’nin oluşumu bağımsız ve HTŞ bağlantılı teknokratlardan oluşan bir yapıdır. O tarihten bu yana SKH, HTŞ’nin yönetim kanadı olarak görev yapmakta ve bu kanat aracılığıyla grup siyasi, sosyal ve ekonomik meşruiyet kazanmak için kendisini yerel toplulukların içine yerleştirmektedir. HTŞ’nin yerel yönetim stratejisi üç unsura dayanmaktadır: 1) sosyal hizmetlerin sağlanması, 2) kamu düzeni için zorlayıcı politikaların uygulanması ve 3) dini ve siyasi ideolojisinin yayılması. Bu stratejiyi desteklemek için HTŞ dört ana büro aracılığıyla faaliyet göstermektedir: 1) Hizmetler Genel İdaresi, 2) Askeri ve güvenlik operasyonları kanadı, 3) Davet ve Rehberlik Bürosu ve 4) Şeriat mahkemeleri (Omran Center, 2017, s. 9).

HTŞ, SKH aracılığıyla çeşitli sosyal yardım hizmetlerini yönetip, temel ürünlerin teminini sağlayarak gıda yardımı programlarını yürütmektedir. Aynı zamanda El Şam Bankası’nı ve Watad Şirketi aracılığıyla petrol sektörünü kontrol ederek ekonomi üzerinde de tekel sahibidir (Al-Zaraee ve Shaar, 2021). Ayrıca SKH, üçte ikisi ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olmak üzere 3 milyondan fazla sivilin belgelerini de kontrol etmekte ve yayınlamaktadır (Mahmoud, 2022).

SKH’nin bakanları arasında bağımsız teknokratların yanı sıra HTŞ ile bağlantılı isimler de yer almaktadır. SKH’nin ilk başbakanı Dr. Muhammed el Şeyh Kasım 2017’de “Bağımsız kalacağız, yani hiçbir tarafın baskısına müsamaha göstermeyeceğiz” sözünü vermiştir (Solomon, 2022). Ancak 2019’da HTŞ yeni idari yapıları yerel halkı merkeze koyacak şekilde şekillendirmiştir. Bununla birlikte grup stratejik kararlar üzerinde kontrolü ya da en azından vetoyu elinde tutmaktadır (Haid, 2019). Nisreen Al-Zaraee ve Karam Shaar, Orta Doğu Enstitüsü için 2021’de hazırladıkları bir raporda SKH’nin “HTŞ’nin bölge ekonomisini ve kaynaklarını ele geçirmesi için ‘yasal’ ve idari çerçeveyi sağlayan bir araçtan başka bir şey olmadığını” yazmıştır (Middle East Institute, 2021).

SKH, su ve elektrik de dahil olmak üzere bir dizi kamu hizmeti sağlamaktadır. Ekonomi ve kaynaklar; sağlık, içişleri; adalet, din işleri; eğitim, yüksek öğretim ve bilimsel araştırma; tarım ve sulama, kalkınma ve insani işler; yerel yönetim ve hizmetler olmak üzere 10 bakanlığı vardır. SKH’nin yasama organı olan Şura Konseyi 75 kişiden oluşmaktadır.

Asayiş ve Güvenlik Oluşumları

HTŞ'nin diğer gruplardan aldığı askeri destek ve 2018 sonunda Türkiye-Rusya anlaşmasının getirdiği sükûnet sayesinde HTŞ silahlı grupları sınır dışı edip kendi koşullarını diğerlerine kabul ettirdi. HTŞ'nin geri kalan silahlı gruplara dayatmaya çalıştığı en kritik koşul, İdlib'deki askeri alan üzerindeki hakimiyetlerinin mutlak kabulü, yani Esad Rejimine karşı silah kullanma ve askeri saldırı düzenleme yetkisinin tekelinde olmasıydı (Keser & Fakhoury, 2022, s. 8). 2019 yılı itibari ile HTŞ'nin askeri kapasitesine meydan okuyabilecek ve dolayısıyla otoritesine karşı çıkabilecek herhangi bir silahlı grup görünmediği için bölgede hegemonyasını kabul ettirmeyi başarmıştır (Drevon ve Haenni, 2021).

HTŞ, 11 askeri Tugaydan oluşmaktadır: Ebu Bekir el-Sıddık Tugayı, Ömer bin el-Hattab Tugayı, Said bin Zeyd Tugayı, Zübeyr bin El Avvam Tugayı, Osman bin Affan Tugayı, Ali bin Ebi Talib Tugayı, Abdurrahman bin Avf Tugayı, Talha bin Abdullah Tugayı, Saad bin El Vakkas Tugayı, Ebu Ubeyde El Cerrah Tugayı ve Muaviye bin Ebi Süfyan Tugayı. Bu oluşumların her birindeki asker sayısı hakkında kesin istatistikler bulunmamakta ve HTŞ'nin toplam asker sayısı tam olarak bilinmemektedir. HTŞ, kontrol ettiği bölgelerdeki Suriyeli gençler arasındaki yoksulluk ve işsizlikten faydalanarak İdlib kırsalında asker toplamaya devam etmektedir. HTŞ'nin askerleri eğitmek için bir askeri akademisi var ve akademiye yeni katılanlar eğitimden geçmektedir (Al-Khateb, 2022).

HTŞ ayrıca Cema'at Ensar el-İslam, Katibat İmam el-Buhari ve Katibat el-Tevhid ve'l-Cihad gibi grupların kalıntılarından oluşan askeri kanatları da bünyesinde barındırmaktadır. Sonuç olarak, eskiden bağımsız olan bu grupların komuta ve kontrol yapıları büyük ölçüde HTŞ'nin daha büyük askeri ve bürokratik yapısına dahil olmuştur. HTŞ çoğunlukla AK-47 tüfekleri, makineli tüfekler ve roket güdümlü el bombaları ile donatılmıştır. Cephaneliğinin önemli bir kısmı rejim üslerinden ve rakip militan gruplardan ele geçirdikleri ve ganimet olarak adlandırdıkları mühimmatlardan oluşmaktadır (Solomon, 2022).

Temel Sosyo-Ekonomik Faaliyetler

İdlib resmi olarak "Kurtuluş Hükümeti" tarafından yönetilmekte fakat özellikle ekonomi ve güvenlik sektörlerinin HTŞ liderliğinin yakın takibi altında olduğu söylenebilir. HTŞ, Bab el Hava kapısı, bankacılık sektörü, petrol ve telekomünikasyon üzerindeki kontrolü sayesinde İdlib ekonomisini tekelinde tutmaktadır (Middle East Institute, 2021).

HTŞ'nin Kuzeybatı Suriye'den gelir elde etmeye yönelik ilk girişimleri, esas olarak rejim ve muhalif gruplardan ele geçirilen ganimetlerle sınırlı kalmıştır. 2018'in başlarında bu gelirin en az 149 milyon ABD doları (USD) olduğu tahmin edilmektedir. HTŞ ayrıca rejim, İran ve Lübnan hükümeti dahil olmak üzere çeşitli kuruluşlarla yaptığı bir dizi esir takası anlaşmasından en az 94 milyon ABD doları elde ettiği tahmin edilmektedir (Al-Zaraee ve Shaar, 2021).

Buna ek olarak, rejim hapisanelerindeki tutukluların ailelerinden, bu tutukluların serbest bırakılması taleplerinin söz konusu anlaşmalara dahil edilmesi karşılığında ödenen bilinmeyen meblağlar alındı. Kaçırma fidyelerinin yanı sıra HTŞ, İran ve Hizbullah'tan çatışmalarda öldürülen savaşçıların cesetleri karşılığında da ödeme talep etmiştir (Al-Zaraee ve Shaar, 2021).

Aynı dönemde HTŞ, Hristiyanları ve rejimle bağlantılı sivilleri kapsayan muğlak bir suçlama olan “mürtedle ve Şebbihalar” olarak tanımladıkları kişilerin evlerine ve mülklerine el koymaya başladı. HTŞ'nin 2018 sonu ile 2019 sonu arasında İdlib şehrinde en az 550 ev ve dükkân dahil olmak üzere, şehrin yerinden edilmiş Hristiyan nüfusuna ait yüzlerce mülke el koymuştur. Al-Zaraee & Shaar (2021) HTŞ'nin 2015 yılından bu yana İdlib Şehrinde ve vilayetdeki diğer tüm büyük şehirlerde Hristiyanlara ait tüm mülklere el koyduğunu ileri sürmüştür. 1 Eylül 2020'de HTŞ bu uygulamayı genişletmiş ve İdlib Vilayeti genelinde Suriye Arap Ordusu'ndaki askerlere, Suriye hükümeti çalışanlarına ve Baas partisi üyelerine ait yaklaşık 500 mülke el koymuştur. El konulan mülkler genellikle grup komutanlarına “ikramiye” olarak tahsis edilmektedir. HTŞ siviller, araçlar ve mallar için kontrol noktalarında vergi uygulamaları bulunmaktadır. HTŞ ayrıca çiftçileri ve iş sahiplerini bir topluluktan diğerine değişen yıllık zekât miktarları ödemeye zorlamaktadır. Bu zekât miktarları başlangıçta Sawaed al-Khair olarak bilinen HTŞ'nin Hisbah'ı (dini polis) tarafından uygulanıyor ve toplanıyordu; bu sorumluluk daha sonra SSG'nin Zekât Departmanına tahsis edilmiştir (Al-Zaraee ve Shaar, 2021).

HTŞ'nin ekonomi politikasındaki en önemli değişim Temmuz 2017'de, örgütün Kuzeybatı Suriye'deki en büyük gelir kaynaklarından biri olan ve Türkiye ile ilişkiler açısından özellikle stratejik bir kazanım olan Bab el-Hava sınır kapısını ele geçirmesiyle yaşandı. Aynı yılın Kasım ayında HTŞ, İdlib'i yönetecek etkin bir teknokratik organ oluşturma kisvesi altında SKH'yi kurdu. Bu bağlamda SKH, HTŞ'nin bölge ekonomisini ve kaynaklarını ele geçirmesi için “yasal” ve idari çerçeveyi sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır.

Mayıs 2017'de HTŞ, “İdlib Valiliği'nde döviz işlemlerini düzenlemek ve döviz kurlarının tekelleşmesini ve manipülasyonunu önlemek” amacıyla Nakit Yönetimi ve Tüketiciyi Koruma Genel Para Ajansı'nın kurulduğunu duyurdu (enabballadi.net, 2017). SKH'nin kurumlarının büyük çoğunluğu gibi, Ajans'ın yapısı, üyeleri veya yönetim yasaları hakkında mevcut bilgi yok denilecek kadar azdır. (Bu belirsizlik HTŞ ve SKH için standart bir durum, zira kanun ve kararname her an kendilerine ve bağlı kuruluşlarına fayda sağlayacak şekilde uyarlayabiliyorlar). Bununla birlikte, ajansın Telegram kanalı aracılığıyla şimdiye kadar kamuoyuna açıklanan yasa maddeleri, bunların neredeyse kelimesi kelimesine Suudi para yasasından alındığını gösteriyor.⁵

⁵ Detaylı bilgi için Bknz: https://www.sama.gov.sa/ar-sa/EconomicReports/AnnualReport/Annual_Report_57th-AR.pdf

Şam Bank, Haziran 2018'de HTŞ'nin İdlib 'deki kendi havale şirketi El Vasiyet'i, öncelikle HTŞ'ye bağlı bir başka şirket olan Watad Petroleum'un para transferlerini almak için bir bankaya dönüştürmesiyle kuruldu. Hem Şam Bank, Haziran-Temmuz 2020 döneminde birkaç kararname yayınladı (cham-bank.com, 2020). Bu kararname aşağıdaki maddeleri içermektedir:

- Rejim bölgeleri ile Kuzeybatı Suriye arasında nakit transferinin yasaklanması,
- Nakit değişimi ve havale şirketlerinin müşterilerine gönderen ofisin para biriminden farklı bir para biriminde nakit sağlamanın yasaklanması,
- Kuzeybatı Suriye'deki tüm nakit takas ve havale şirketlerinin Ajans'tan uygun lisans almalarının talep edilmesi,
- Kuzeybatı Suriye'de SYP satın alınmasının suç sayılması,
- Ajans, Kuzeybatı Suriye'deki tüm lisanslı ve onaylı nakit transferi ve döviz bozdurma işletmelerinin üç kategoriye ayrılmış bir listesini yayınladı:
- Kategori A, şu anda nakliye, havale ve döviz bozdurma hizmetleri sağlama lisansına sahip 20 şirketten oluşmaktadır.
- Kategori B, şu anda sadece havale ve döviz bozdurma hizmetleri sunmak üzere lisanslı 28 şirketten oluşmaktadır.
- C Kategorisi, şu anda sadece döviz bozdurma hizmeti vermek üzere lisanslandırılmış 33 şirketten oluşmaktadır.

Bu koşullar arasında, lisans almak isteyen işletmelerin, altı ayda bir yenilenmesi gereken lisans süresinin tamamı boyunca işletme sermayelerinin %25'ini Şam Bank'a yatırmaya zorlanması da yer almaktadır. HTŞ ayrıca yerel halktan da vergi almaktadır. Buna ek olarak HTŞ kontrolündeki bölgelerden geçen insanlar yol vergisi ödemek zorundadır ki bu da özellikle kuzey Suriye'nin kalabalık bölgelerinde ve önemli ikmal hatları boyunca önemli bir miktara tekabül etmektedir. Ayrıca HTŞ bölgelerinde faaliyet göstermek isteyen örgütler de koruma ve faaliyet izni için para ödemek zorunda ve kurallarını ihlal edenlerden para cezası da tahsil etmektedir (Omran Center, 2017).

Sonuç

2010 yılında başlayan ve günümüze kadar etkileri hala devam eden gerçekleşen kitle ayaklanmaları, Orta Doğu'daki silahlı aktörlerin olağanüstü bir şekilde çoğalmasını tetiklemiş ve bu grupların bölgedeki teritoryal düzen kurmalarında kilit rol oynamıştır. Libya'dan Lübnan'a, Suriye'ye, Irak'a, Yemen'e ve ötesine kadar sayısız paramiliter grup devletin meşru şiddet üzerindeki hegemonyasına doğrudan meydan okumak için ortaya çıkmıştır. Bu grupların ortaya çıkışı sivil çatışma ve isyanlarla kuşatılmış bir bölgeden daha fazlasını ifade etmektedir. Bu aynı zamanda siyasi üstyapıdaki değişimin de sonucudur. Devlete siyasi bir birim olarak üstünlüğü nedeniyle meydan okumaktadır.

Arap Baharı sonrasında Kuzey Afrika'dan Orta Doğu'ya uzanan hatta sayıları giderek artan başarısız devletlerin varlığı bölgesel güvenliği olumsuz etkilerken, devlet dışı silahlı aktörlerin de trajik bir şekilde yükselmesine neden olmuştur.

Orta Doğu'nun gelecek dönemdeki gündemini de belirleyen bu yeni gerçeklik aynı zamanda mevcut terminolojinin sınırlarını da zorlamaktadır. "Devlet dışı aktörler" terimi, terör örgütleri, isyancı hareketler, muhalif gruplar gibi çok farklı türdeki silahlı tek bir tanımla ele almayı kolaylaştırmasına rağmen devletlerin bu aktörlere yönelik tanımlamaları kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Fakat bu durum yerel aktörlerin toplumsal tabanla kurdukları ilişki ağlarını ve teritoryal düzenlerinin çözümlenmesini güçleştiriyor. Günümüzde politika yapıcılar ve çatışma ve silahlı gruplar üzerine çalışan kişiler için daha kesin terimlere ve kategorilere ihtiyaç duyulmaktadır. Zira Devlet otoritesinin aşındığı bölgelerde silahlı hareketler devlet rolünü ikame etme eğilimindedir. Bazı aktörlerin bu eğilimleri devletleşme iddiası olarak algılanmakta, söz konusu aktörlerin faaliyetleri ise bu iddiaları doğrular nitelikler taşımaktadır.

Ortaya çıkan bu durumun en dramatik örneğini 2021 yılında Taliban Hareketi'nin Afganistan'da yönetimi devralmasıyla yaşanmıştır. Hareket, 1996-2002 yılları arasındaki yönetim deneyiminden sonra ikinci defa (2.0) Afganistan'da hakimiyet kurması özellikle Orta Doğu ve bazı Afrika ülkelerinde varlık gösteren muadili diğer örgütler üzerinde önemli etkileri olmuş ve 'Taliban Modeli' veya 'Talibanlaşma' gibi çeşitli tanımlamalarla bu aktörler analiz edilmiştir. Taliban ülke genelinde kurduğu teritoryal düzenle BM'ye üye hiçbir devlet tarafından resmi olarak tanınmasa dahil ülkede hakimiyetini belli ölçüde sağlamış, örtülü ve açıktan Çin ve Arap Emirlikleri dahil bazı devletler ile siyasi ve ekonomik ilişkiler içine girmiştir.

Suriye'nin İdlib bölgesinde hakimiyet kuran Heyetu Tahriru's Şam (HTŞ)'da son yıllarda teritoryal düzeniyle Talibanlaşma aşamasında bulunan bir diğer yerel silahlı oluşumdur. Çekirdeğini Nusra Cephesi'nin oluşturduğu HTŞ, Arap Ayaklanmaları sonrasında Orta Doğu'da belirli bir coğrafi alanda isyancı yönetim yapısı kurarak toplumsal tabanda karşılık bulmuş ve yaklaşık dört buçuk milyon Suriyeli için alternatif yönetim modeli sunmaktadır. 2019 yılından günümüze kadar HTŞ Kuzeybatı Suriye'deki geniş coğrafi alanları kontrol etmektedir. Bununla birlikte, tebaasını doğrudan ve katı bir şekilde yöneten diğer Selefi grupların aksine HTŞ, sivil bir teknokratik yönetim birimi olan Suriye Kurtuluş Hükümeti (SKH) kurmuştur.

Bu çalışma, HTŞ'nin ortaya çıkışını, El-Kaide ile değişen ilişkisini, grubun kaynak yönetimini, teritoryal düzenindeki saha hakimiyetini, yerel bir hükümet kurmasını, bölgesel ve dünya çapında meşruiyet arayışını üç temel dinamikte açıklamıştır. Bu dinamikler öncelikle biat ile bağlı olduğu merkezî örgütten ayrı olduğunu deklare ederek küresel terör damgasından kurtulmak, ikinci olarak milli söylemleri kullanarak yerelleşmek (Suriyelileşmek), son olarak

ise hakimiyet kurduğu bölgede devletleşmek olduğu savunulmaktadır. İlerleyen dönemlerde bölgede kurduğu teritoryal düzenle güvenlik ve istikrar sağlayan HTŞ'nin silahlı aktör olarak bölgesel ve küresel aktörler tarafından nasıl tanımlanacağı ise önemli bir sorunsal olarak gündemde yer alacaktır. Bölgedeki diğer teritoryal düzenlerden farklı olduğu yönler ve dinamikler grubun devletleşme sürecinde kritik rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Aaron , Z. (2023). Jihadi 'Counterterrorism:' Hayat Tahrir al-Sham Versus the Islamic State., *CTC Sentinel*, 16(2), 14-25.
- ACLEDD. (2023, 06 26). *ACLEDD*. 9 12, 2024 tarihinde acleddata.com: <https://acleddata.com/2023/07/26/actor-profile-hayat-tahrir-al-sham-hts/> adresinden alındı
- Adraoui , M. (2017). Borders and Sovereignty in Islamist and Jihadist Thought: Past and Present . *International Affairs* , 93(4), 917-935.
- Ahmad , A. (2016). Going Global: Ismaist Competition in Contemporary Civil Wars. *Security Studies* , 25, 353-384.
- Al Tamimi, A. J. (2020). *Hay'at Tahrir al-Sham and Governance in Idlib*. iddle East Institute.
- Aljazeera. (2022, 10 4).. 9 12, 2023 tarihinde www.aljazeera.net: <https://www.aljazeera.net/news/2014/3/31> adresinden alındı
- Al-Khateb, K. (2022, 11 01). *Al Monitor*. 9 21, 2023 tarihinde www.al-monitor.com: <https://www.al-monitor.com/originals/2022/06/hayat-tahrir-al-sham-holds-massive-military-maneuvers-idlib> adresinden alındı
- Al-Tamimi, A. (2017). The Formation of Hay'at Tahrir al-Sham and Wider Tensions in the Syrian Insurgency. *COMBATING TERRORISM CENTER*, 10(2), 1-42.
- Al-Zaraee, N., & Shaar, K. (2021, 6 21). *Middle East Institute*. 2 9, 2023 tarihinde www.mei.edu: <https://www.mei.edu/publications/economics-hayat-tahrir-al-sham> adresinden alındı
- Arjona, A. (2016). *Rebelocracy: Social Order in the Colombian Civil War*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Berti, B. (2020). From Cooperation to Competition: Localization, Militarization and Rebel Co-Governance Arrangements in Syria. *Studies in Conflict & Terrorism*.
- Bryony, J., Ward, C., & Abdelaziz, S. (2016, 8 2). *Al-Nusra rebranding: New name, same aim? What you need to know*. 9 23, 2023 tarihinde cnn.com: <https://edition.cnn.com/2016/08/01/middleeast/al-nusra-rebranding-what-you-need-to-know/index.html> adresinden alındı
- Cafarella, J. (2014). *Jabhat Al-Nusa in Syria*. Washington: Middle East Security Report . chambank.com. (2020, 6 7). *chambank.com*. 9 12, 2023 tarihinde <https://chambank.com/ar/>: <https://chambank.com/ar/> adresinden alındı
- Charles, L. (2016). *Profiling Jabhat al-Nusra*. London: The Brookings Institution.
- Country of Origin Information Reports Section. (2022). *General country of origin information report Syria*. The Hague: DAF/AB.
- CTED . (2018). *The Challenge of Returning and Relocating Foreign Terrorist Fighters: Research Perspectives* . CTED Trend Report.

- Dobos, B., Riegl, M., & Hansen, S. (2019). Territoriality of Radical Islam: Comparative Analysis of Jihadist Groups' Approach to Territory. *Small Wars & Insurgencies*, 30(3), 543-562.
- Drevon, J., & Haenni, D. (2021). How global Jihad relocalises and where it leads: the case of HTS, the former AQ franchise in Syria. *Middle East Directions (MED)*.
- Dukhan, H., & Hawat, S. (2014, Aralık 31). *The Islamic State and the Arab Tribes in Eastern Syria*. Kasım 2023 tarihinde E-IR: <https://www.e-ir.info/pdf/53749> adresinden alındı
- Einsiedel, S. (2017). *Civil War Trends and the Changing Nature of Armed Conflict*. United Nations University Centre for Policy Research.
- enabbaladi.net. (2017, 5 13). *enabbaladi.net*. 9 12, 2023 tarihinde www.enabbaladi.net: <https://www.enabbaladi.net/archives/149476> adresinden alındı
- Fearon, J. (2005). Primary Commodity Exports and Civil War. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 483-507.
- Frontline. (2021, Şubat 1). *The Jihadist: Abu Mohammad al-Jolani Military Leader, Hayat Tahrir al-Sham*. Kasım 2023 tarihinde Frontline : <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/interview/abu-mohammad-al-jolani/> adresinden alındı
- Haid, H. (2019, 4 24). *Arab News*. 10 9, 2023 tarihinde www.arabnews.com: <https://www.arabnews.com/node/1487521> adresinden alındı
- Heller, S. (2019, Mayıs 29). *A GLIMPSE INTO THE ISLAMIC STATE'S EXTERNAL OPERATIONS, POST-CALIPHATE*. Kasım 2023 tarihinde War on the Rocks . adresinden alındı
- Helmann, G., & Ratner, R. (1992). Saving Failed States. *Foreign Policy*, 3-20.
- Hoffman, B. (2013). Al-Qaeda's Uncertain Future . *Studies in Conflict and Terrorism* (36), 635-653.
- Holtz, M. (2023, 8 3). *Center for Strategic and International Studies*. 9 21, 2023 tarihinde www.csis.org: <https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-hayat-tahrir-al-sham-hts> adresinden alındı
- Jones, S. G., Dobbins, J., & Byman, D. (2017). *Rolling Back The Islamic State*. RAND . Santa Monica : RAND Cooperation .
- Joscelyn, T. (2017, 1 28). *Al Qaeda and allies announce 'new entity' in Syria*. 9 25, 2023 tarihinde www.longwarjournal.org: <https://www.longwarjournal.org/archives/2017/01/al-qaeda-and-allies-announce-new-entity-in-syria.php> adresinden alındı
- Kadercan, B. (2019). Territorial Logic of the Islamic State: And Interdisciplinary Approach . *Territory, Politics, Governance* , 1-17.
- Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford : Stanford University Press.
- Kalyvas, S. (2001). New and Old Civil Wars: A Valid Distinction? *World Politics*, 54(1), 99-118.
- Kalyvas, S., & Balcells, L. (2010). International System and Technologies of Rebellion: How the End of the Cold War Shaped International Conflict. *The American Political Science Review*, 104(103), 415-429.
- Kasfir, N. (2015). Rebel Governance Constructing a Field of Inquiry. A. Arjona, N. Kasfir, & Z. Mampilly içinde, *Rebel Governance in Civil War* (s. 21-47). Cambridge : Cambridge University Press. .

- Keen, D. (2012). Greed and Grievance in Civil War. *International Affairs*, 88(4), 557-577.
- Kenny, P. (2021, Ocak 22). *UN says 12 people killed in Syria's Al Hol camp*. Kasım 2023 tarihinde AA: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/un-says-12-people-killed-in-syrias-al-hol-camp/2119819> adresinden alındı
- Keser, A., & Fakhoury, F. (2022). Hay'at Tahrir Al-Sham (HTS) from an Insurgent Group to a Local Authority: Emergence, Development and Social Support Base. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-22.
- Khalifa, D. (2020). *he Jihadist Factor in Syria's Idlib: A Conversation with Abu Muhammad al-Jolani*. Brussels: International Crisis Group.
- Lister, C. (2018, Şubat). How al-Qa'ida Lost Control of Its Syrian Affiliate: The Inside Story. *CTC Sentinel*, 11(2), 1-9.
- Mahmoud, H. (2022, 8 22). *syriadirect.org*. 9 2, 2023 tarihinde Syria Direct: <https://syriadirect.org/idlibs-de-facto-authorities-issue-new-id-cards-a-temporary-solution-or-more-chaos/> adresinden alındı
- Mampilly, Z. (2015). Performing the Nation-State: Rebel Governance and Symbolic Processes. A. Arjona, N. Kasfir, & Z. Mampilly içinde, *Rebel Governance in Civil War* (s. 74-98). Cambridge : Cambridge University Press.
- Metz, S. (2012). The Internet, New Media, and the Evolution of Insurgency. *Parameters*, 42(2), 79-90. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol42/iss3/9/> adresinden alındı
- Middle East Institute. (2021, 6 24). *www.mei.edu*. 10 9, 2023 tarihinde Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/hts-not-al-qaeda-it-still-authoritarian-regime-be-reckoned> adresinden alındı
- Omran Center. (2017, 06 14). *The Role of Jihadi Movements in Syrian Local Governance*. 09 2023, 25 tarihinde [omranstudies.org](https://omranstudies.org/job/author/51-omran-center.html?limit=10&start=90): <https://omranstudies.org/job/author/51-omran-center.html?limit=10&start=90> adresinden alındı
- Saban, N. (2020). Analysis of Territorial Control in Northwestern Syria and the HTS'S Role. *Center for Middle Eastern Studies*(270), 1-28.
- Sallam, H., & Abdullah, M. (2023, 6 26). *ACLEDA*. 9 1, 2023 tarihinde [acleddata.com](https://acleddata.com/2023/07/26/actor-profile-hayat-tahrir-al-sham-hts/): <https://acleddata.com/2023/07/26/actor-profile-hayat-tahrir-al-sham-hts/> adresinden alındı
- Sam, H. (2017). The Strategic Logic of Hayat Tahrir al-Sham. *Perspectives on Terrorism*, 6(11), 140-153.
- Sambanis, N. (2001). Do Ethnic and Nonethnic Civil Wars have the Same Causes? A Theoretical and Empirical Inquiry. *The Journal of Conflict Resolution*, 43(3), 259-282.
- Schmidinger, T. (2018). *Rojava: Revolution, War and the Future of Syria's Kurds*. Londra: Pluto Press.
- Scott, K. (2018). *Counterinsurgency*. United State coast Guard. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_24.pdf adresinden alındı
- Silvia, C. (2020). A Downward Scale Shift? The Case of Hay'at Tahrir al-Sham. *Perspectives on Terrorism*, 14(6), 91-105.
- Soliman, N. (2021, 12 20). *carnegieendowment.org*. 10 5, 2023 tarihinde The New Jihadists and the Taliban Model: <https://carnegieendowment.org/sada/86049> adresinden alındı

- Solomon, C. (2022, 6 13). *www.wilsoncenter.org*. Wilson Center: <https://www.wilson-center.org/article/hts-evolution-jihadist-group> adresinden alındı
- syriansg.org. (2023). <https://syriansg.org/>. 9 2, 2023 tarihinde syriansg.org: <https://syriansg.org/%d9%85%d9%86-%d9%86%d8%ad%d9%86-%d8%a5-%d9%82%d8%b1%d8%a3-%d8%b9%d9%86%d9%91%d8%a7/> adresinden alındı
- Taylor, A. (2013). *State Failure*. London: Palgrave Macmillan.
- The Economist. (2023, 18 4). *www.economist.com*. 9 12, 2024 tarihinde The economist: https://www.economist.com/films/2023/04/18/why-civil-wars-are-lasting-longer?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=-conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gbraid=0AA adresinden alındı
- Thomas, J. (2017). Hay'at Tahrir al Sham leader calls for unity in Syrian insurgency. *The Long War Journal*.